

УДК 316.477 (477)

О. Л. Главацька

ВПЛИВ СИСТЕМИ ЦІННОСТЕЙ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ НА ПРОФЕСІЙНИЙ КАР'ЄРНИЙ УСПІХ

В умовах системних трансформацій сучасного суспільства та активізації процесів соціальної та професійної мобільності, з поглибленням поділу праці кар'єра стає однією з основних соціально та індивідуально значущих форм трудової поведінки. Це підтверджується результатами численних соціологічних досліджень, проведених в нашій країні в останні роки. Основним фактором успішного життя стає досягнення індивідом високого становища в суспільстві. І це пов'язано не тільки з матеріальним аспектом, владними повноваженнями та ін. Високе становище в теперішньому українському суспільстві – це, насамперед, результат цілеспрямованої професійної кар'єри. Найактивнішу позицію займає сучасна молодь. Вона пов'язує успішне трудове життя зі значним матеріальним рівнем, високим становищем, престижем професії, досягненням професійної майстерності. Це атрибути професійної кар'єри.

Професійна кар'єра значною мірою відображає специфіку соціально-структурної та культурної детермінації індивідуального руху професіоналів між неоднорідними, стратифікованим за розміром винагороди, престижу і влади позиціями. Тому дослідження кар'єри є одним із способів вивчення суспільства в цілому. Актуальність такого дослідження зростає в періоди досить радикальних змін в умовах диференціації і стратифікації суспільства, можливостей розкриття кар'єрного ресурсу особистості.

У численних наукових дослідженнях дається аналіз різних аспектів професійної кар'єри, розкривається зміст поняття «кар'єра». Значним внеском у розробку цієї проблематики стали ідеї представників Чиказької школи в аспекті менеджменту людських ресурсів (М. Арчер, П. Бурдье, Е. Гідденс, Я. Щепанського та ін.).

Професійна кар'єра досліджувалася в роботах соціологів, присвячених вивченню таких питань: ціннісних орієнтацій вибору професій (В. Бакіров, А. Здравомислов, В. Осовський, Е. Подольська та ін.); формування потреби в праці (В. Анурін, В. Соколов, Є. Якуба та ін.); мотивів, стимулів, причин незадоволеності працею (І. Попова, Н. Саппа, В. Ядов та ін.); процесу життєтворчості особистості (Е. Афонін, Є. Головаха та ін.); соціальної регуляції трудової поведінки (А. Андрющенко, В. Пилипенко та ін.); відновлення структури трудової зайнятості (А. Вишняк, О. Куценко та ін.).

Велику роль у розумінні необхідності розвитку професійної кар'єри молоді зіграли численні дослідження соціологів (В. Ананьєв, М. Винокуров, Ю. Вишневський, М. Горшков, А. Кудрявцев та ін.

Питання професійного розвитку молодими спеціалістами, їх трудового і життєвого шляху розглядаються в роботах П. Кузнецова, І. Мартинюка, В. Небоженко, Г. Чередниченко, В. Шубкіна та ін.

Останнім часом відбувається інтенсивне вивчення явища професійної кар'єри, теоретичне обґрунтування з метою створення концепції кар'єри (М. Лукашевич, С. Оксамитна, В. Пилипенко). У роботах міститься аналіз та узагальнення досвіду вивчення професійної кар'єри в зарубіжній та вітчизняній науці, розкриття змісту і значення поняття «кар'єра», висвітлення її соціальної природи, функцій, структурних і особистісних передумов. На основі результатів емпіричних досліджень розкриваються знання і оцінка можливостей здійснення кар'єри представниками різних соціальних груп українського суспільства (С. Макеєв, В. Пилипенко та ін.).

Метою статті є аналіз системи цінностей, які детермінують знання молоді про професійний кар'єрний успіх.

У понятійний науковий апарат термін «кар'єра» увійшов в першій половині ХХ ст. Поняття «кар'єра» як інструмент аналізу та опису процесів у сфері праці, його поділу та соціальної організації вперше з'являється в роботах відомого американського соціолога Е. Хьюза [11]. Під кар'єрою розуміють цілеспрямоване посадове і професійне зростання, поступове просування службовими сходами, зміна навичок, здібностей, кваліфікаційних можливостей і розмірів винагороди, пов'язаних з діяльністю працівника [3]. Процес кар'єрного росту здійснюється взаємодією багатьох факторів, різноманітних за своєю природою і силі впливу. Ключовим поняттям кар'єрного зростання є успіх. Саме шлях до успіху, високого становища в суспільстві, на службовому поприщі, а також безпосереднє досягнення такого стану і представляє собою кар'єра [13; 14]. Соціальний феномен кар'єри, яка є динамічним явищем слід розглядати у взаємозв'язку з таким поняттям як «цінність».

Вивчення цінностей молоді щодо професійної кар'єри дозволяє виявити ступінь її адаптації до нових умов, визначити її інноваційний потенціал, що детермінують стан і розвиток українського суспільства в майбутньому.

Категорія «цінність» часто використовується поряд з такими поняттями як «еталон», «ідеал», «благо», «норма» та ін.

Таким чином, в науці існує безліч визначень категорії «цінність». Велика роль у формуванні теоретико-методологічної бази досліджень цінностей належить філософському підходу. У ньому можна виділити кілька концепцій цінності [1].

Першу концепцію можна позначити як «значиму». До неї відносяться такі дослідження цінностей, в яких акцент робиться на таку сутнісну характеристику цінності як значимість. Відповідно до цього,

цінність визначається як значимість об'єкта для задоволення потреб суб'єкта.

Друга концепція цінності – «оціночна». До неї відносяться такі дослідження цінності, в яких акцент робиться на оцінку як специфічну форму існування цінності. Отже, цінність визначається як критерій і способи оцінки значущості об'єкта, виражені в моральних принципах, нормах, ідеалах, установках, цілях. У цьому напрямі цінність досліджується в роботах С. Анісімова, В. Діденко та ін.

У сучасній науці соціальна цінність розглядається як елемент соціальної системи, що має особливе значення в індивідуальній і суспільній свідомості. Виділені індивідами і соціальними групами цінності служать основою для оцінки їх вчинків з точки зору співвідношення з суспільною системою цінності.

Значний внесок у розвиток соціологічного підходу до проблеми цінності внесли роботи таких вчених як М. Вебера, Т. Парсонса, У. Томаса і, в яких акцент робиться на наступному:

- цінність є компонентом соціальної системи, що регулює поведінку людини і соціальної групи (груп) у суспільстві;
- цінність значима для людини, соціальної групи, суспільства – задовольняє їхні потреби та інтереси [10].

Таким чином, під соціальною цінністю слід розуміти предмет матеріальної чи духовної культури, що володіє значущістю для особистості, соціальної групи, суспільства в цілому і регулює їх життєдіяльність.

Визначені особистістю цінності, що виступають в якості цілей життя та основних засобів їх досягнення, формуються в ціннісній орієнтації. Сукупність сформованих ціннісних орієнтацій створюють «свого роду вісь свідомості, що забезпечує стійкість особистості, спадкоємність певного типу поведінки і діяльності» [10, с. 120]. Тобто, ціннісні орієнтації, як і цінності, є найважливішими детермінантами діяльності людини, в тому числі, є детермінантами її цілепокладання.

Отже, можна говорити про існування таких цінностей у свідомості окремої групи людей як підприємливість, особисте благополуччя, раціоналізм, ініціативність, кар'єра і кар'єрний успіх. Крім того, однією з найважливіших цінностей стає час.

У досягненні кар'єрного успіху молоді люди керується такими стереотипами як «час – гроші», «я повинен працювати – довести – утвердитися», «працюючи на себе, мені допомагає Бог». Отже, в досягненні кар'єрного успіху дана група дотримується стратегії конструктивіста – створення неординарного, нового, що дозволило б виділитися людині в його середовищі – самоутвердитися.

З іншого боку, можна говорити також про існування групи людей з такими цінностями як колективізм, безініціативність, ірраціоналізм. Таким чином, в досягненні кар'єрного успіху дана група дотримується стратегії конформізму – прийняття нав'язуваних форм поведінки,

прагнення бути таким як усі. І конформізм проявлявся у всьому: починаючи від однотипних предметів побуту і закінчуючи «однотипною свідомістю».

Для того, щоб сьогодні людині бути успішною, необхідно йти на крок попереду, випереджати інших, а це досягається за рахунок розуму – знань, умінь, навичок і знань про те, як все це можна конструктивно застосувати. Успіх, таким чином, залежить від здатності діагностувати актуальні вимоги середовища, наполегливо і продуктивно працювати, створювати нове, інноваційне, креативно мислити [6].

Сьогодні переоцінка системи цінностей проявляється дестабілізації інститутів соціалізації молодого покоління. Динамізм розвитку сучасного суспільства порушує традиційне функціонування інститутів соціалізації – спадкоємність певної системи знань, переконань, норм, цінностей від одного покоління до іншого.

Інститути соціалізації в даний період переживають стан аномії, що сприяє не соціалізації, а десоціалізації молоді. Таким чином, існує конфлікт молоді та інститутів соціалізації, що становить простір ризику в сучасний період.

У своєму дослідженні ми розуміємо під молоддю соціально-диференційовану групу людей, яка характеризується процесом завершення етапу первинної та проходженням етапу вторинної соціалізації, провідними видами діяльності якої є навчально-освітня (для учнівської та студентської молоді), професійно-трудова (для працюючої молоді) і дозвільнева.

Слід наголосити, що від того, який ціннісний фундамент буде закладено у свідомості окремої молодої людини і які соціальні та професійні орієнтири представить соціальне середовище (батьки, система освіти, ЗМІ) перед молодою людиною, і чи зможе вона вибрати з них для себе найбільш цінні, залежить успішність його діяльності.

Виділяючи пріоритетні для себе орієнтири, молода людина виокремлює свої здібності, потенціал, можливості; визначає «Я-реальне» (той, яким я зараз є) і «Я-ідеальне» (той, яким я буду). Підсумком, переходу «Я-реального» в «Я-ідеальне» і є формування своєї життєвої стратегії, самоствердження у соціальній групі.

На сучасному етапі розвитку суспільства можна говорити про наступні особливості цінностей молоді щодо кар'єрного успіху [4; 5; 12].

Першою особливістю системи цінностей молодого покоління є те, що її формування відбувається в умовах розриву, конфлікту поколінь. Мова йде про кризу виховної функції батьківського покоління, що проявляється в нездатності батьків підготувати своїх дітей до життя в сучасному соціумі. Порушення спадкоємності поколінь обумовлено: по-перше, тим, що батьки часто є носіями цінностей, які не завжди сприяють досягненню успіху в новому середовищі; тобто, батьки часто нездатні передати молоді цінності успіху сучасного соціуму; по-друге, з віком знижуються здатність швидко адаптуватися до постійних

інновацій, тобто, нове не засвоюється дорослими настільки ж швидко, як молоддю. За даними дослідження соціологів, 59% опитаних батьків згодні з твердженням, що «бути яскравою індивідуальністю краще, ніж бути як всі» і 44% – говорять про установку на ініціативність, підприємливість, новаторство в свідомості і в поведінці [12].

Друга особливість системи цінностей молодого покоління полягає в тому, що її формування відбувається в умовах політичних, економічних і соціальних змін. Сьогодні можна говорити про нестійкість моральних переконань молодшої людини, а значить, і суперечливості в його ціннісних орієнтаціях на успіх у житті.

Третя особливість системи цінностей молодого покоління полягає в тому, що її формування відбувається в умовах дегуманізації засобів масової інформації. ЗМІ – це інститут соціалізації, спрямований на формування морального, естетичного, ціннісного світу молодшої людини, засноване на культурному плюралізмі. В стабільно розвиваючому суспільстві засоби масової інформації демонструють декілька існуючих у суспільстві моделей досягнення успіху. Всі ці моделі досягнення успіху об'єднані стійким ставленням до вітальних цінностей: добра, правди, засудження зла, насильства.

Про зміну цінностей молоді щодо кар'єрного успіху свідчить також і уявлення про кумирів.

Якщо в радянському суспільстві молоді люди у досягненні успіху хотіли бути схожими на космонавтів, геологів, літературних героїв, то в сучасному суспільстві молодь прагне бути схожими у своїх досягненнях на політиків, бізнесменів, героїв вітчизняних та зарубіжних фільмів і серіалів, вчинки яких часто не можна назвати благородними.

Таким чином, трансформація інститутів соціалізації: порушення спадкоємності поколінь, непослідовна реформа освіти, дегуманізація засобів масової інформації призвели до зміни цінностей у свідомості сучасної молоді.

Молодь можна диференціювати на підгрупи залежно від орієнтації на ті чи інші цінності в досягненні кар'єрного успіху, зокрема:

- молодь, у свідомості якої домінують актуальні цінності – раціоналізм, індивідуалізм, підприємливість, ініціатива;
- молодь із суперечливою системою цінностей;
- молодь з такими цінностями як ірраціоналізм, колективізм, безініціативність [8].

Однак, що особливо тривожно, спостерігається нестійкість вітальної системи цінностей молоді. Існують такі полярні цінності як добро і зло, свобода і залежність, правда і брехня та ін.

За даними наших емпіричних досліджень молодь неоднорідна в своїх знаннях про кар'єрний успіх. З одного боку, існує схожість поглядів учнівської, студентської та працюючої молоді про кар'єрний успіх, детерміноване схожими умовами формування групи. З іншого – існує і специфіка поглядів учнівської, студентської та працюючої молоді

про кар'єрний успіх. Молодість охоплює досить тривалий період життя людини. Це його навчання в старших класах школи, отримання середньої загальної освіти, потім навчання у вузі (коледжі), отримання професійної освіти, створення власної сім'ї, влаштування на роботу та багато іншого.

Кожен вік характеризується певним рівнем біологічного, психічного, культурного і соціального розвитку особистості, а, значить, і особливостями поглядів про професійну кар'єру.

Таким чином, зміна об'єктивних і суб'єктивних факторів спричиняє зміну системи цінностей молоді щодо кар'єрного успіху в житті на різних етапах молодості. Зміна системи цінностей молоді людини обумовлює, в свою чергу, ієрархію життєвих цілей, відповідних певному етапу розвитку особистості, реалізація яких і буде успіхом.

В цілому, слід виділити таку позитивну тенденцію у свідомості та поведінці учнівської, студентської та працюючої молоді як орієнтація на індивідуалізм у досягненні кар'єрного успіху.

Молодь переважно орієнтована не на суспільні цінності (як батьки), а на групові цінності – цінності певної референтної групи. Молодь відрізняє, з одного боку, протест щодо норм, цінностей, установок, моделей поведінки дорослих, з іншого боку, внутрішньогруповий конформізм. Отже, молоде покоління дотримується більшою мірою, ніж батьківське покоління, стратегії конструктивізму.

Як показують дослідження В. Гаврилюк і Н. Трикоз молодь керується, насамперед, такими стереотипами, як «головне – ініціатива, підприємливість і пошук нового», «виділятися серед інших і бути яскравою індивідуальністю значно краще, ніж бути як всі», «для людини, перш за все, важлива оцінка свого особистого життя за своїми власними індивідуальними критеріями» [2].

Отже, значна частина молоді орієнтована на індивідуалізм у досягненні кар'єрного успіху, здатна самостійно конструювати своє життя. Молоде покоління має великий новаторський потенціал, здатне до активних перетворень соціального середовища.

Таким чином, система цінностей молоді є головною детермінантою його уявлень про кар'єрний успіх.

Категорія «цінність» розглянута нами з позиції декількох методологічних підходів: філософського, в рамках якого виділені «значима», «оціночна», «інтеграційна» концепції цінності та соціологічного. У дослідженні цінностей ми дотримуємося соціологічного підходу, що дозволяє розглянути цінність як предмет матеріальної чи духовної культури, що володіє значущістю для особистості, соціальної групи, суспільства в цілому і регулює їх життєдіяльність.

Сучасний період розвитку суспільства характеризується докорінною трансформацією системи цінностей, детермінованою політичними та економічними перетвореннями в соціумі. Формування системи цінностей молоді, а так само як і цінностей щодо життєвого успіху, відбувається в умовах конфлікту з інститутами соціалізації.

Молодь неоднорідна за своїм складом, що виражається не тільки в диференціації поглядів про кар'єрний успіх і способах його досягнення, але й в розподілі на групи залежно від домінування тих чи інших цінностей у їх свідомості.

Список використаної літератури

- 1. Василенко В. А.** Ценность и ценностные отношения / В. А. Василенко. – М. : Просвещение, 1996. – 166 с.
- 2. Гаврилюк В. В.** Динамика ценностных ориентаций в период социальных трансформаций / В. В. Гаврилюк, Н. А. Трикоз // Социол. исслед. – 2002. – №1. – С. 96–105.
- 3. Главацька О. Л.** Менеджмент соціальної роботи : теорія та практика : навчально-методичний посібник / О. Л. Главацька. – Тернопіль : Вектор, 2015. – 616 с.
- 4. Єлізарова І. О.** Секрети ділового успіху : навчальний посібник / І. О. Єлізарова. – К. : Кондор, 2004. – 80 с.
- 5. Зайверт Л.** Ваше время в ваших руках : советы деловым людям, как эффективно использовать рабочее время / Лотар Зайверт. – М. : Интерэксперт, 1995. – 266 с.
- 6. Карнеги Д.** Язык успеха / Д. Карнеги. – М. : ЭКСМО-Пресс, 2001. – 256 с.
- 7. Кон И.С.** В поисках себя: личность и ее самосознание / И.С. Кон. – М. : Политиздат, 1984. – 336 с.
- 8. Ксенчук Е.В.** Технология успеха. Книга для каждого, кто ставит перед собой цели и стремится к их достижению, взаимодействуя с другими людьми / Е. В. Ксенчук, М. К. Киянова. – М. : Дело, 1993. – 182 с.
- 9. Курбатов В. И.** Стратегия делового успеха / В. И. Курбатов. – Ростов н/Д. : Феникс, 1995. – 416 с.
- 10. Лисовский В.Т.** Духовный мир и ценностные ориентации молодежи / В. Т. Лисовский. – СПб. : СПбГУП, 2000. – 519 с.
- 11. Лукашевич Н. П.** Социология карьеры / Н. П. Лукашевич. – Харьков : ХГИ «НУА». – 1999. – 114 с.
- 12. Мартинюк І. О.** Життєві цілі особистості: поняття, структура, механізми формування / І. О. Мартинюк. – К. : Наукова Думка, 1990. – 122 с.
- 13. Швальбе Б.** Личность, карьера, успех : пер. с нем. / Б. Швальбе, Х. Швальбе. – М. : Прогресс-Интер, 1993. – 256 с.
- 14. Якокка Л.** Карьера менеджера : [пер. с англ.] / Л. Якокка. – М. : Прогресс, 1991. – 384 с.

Главацька О. Л. Вплив системи цінностей сучасної молоді на професійний кар'єрний успіх

У статті обґрунтовано значимість проблематики професійної кар'єри для сучасної молоді. Розкрито поняття «кар'єра» та визначено її сутність. Встановлено, що кар'єра є показником індивідуального професійного життя людини, динамічним процесом, який постійно змінюється і розвивається. Критеріями кар'єри є задоволеність життєвою ситуацією і соціальний успіх. Висвітлено взаємозв'язок соціального феномену кар'єри з поняттям «цінність». Схарактеризовано методологічні підходи категорії «цінність». В аспекті філософського підходу виділені «значима», «оціночна», «інтеграційна» концепції

цінності. З позиції соціологічного підходу цінність розглядається як предмет матеріальної чи духовної культури, що володіє значущістю для особистості, соціальної групи, суспільства в цілому і регулює їх життєдіяльність. Подано аналіз системи цінностей, які детермінують знання та погляди сучасної молоді про професійний кар'єрний успіх. Висвітлено особливості цінностей молоді щодо кар'єрного успіху.

Ключові слова: молодь, цінність, кар'єра, кар'єрний успіх.

Главацкая О. Л. Влияние системы ценностей современной молодежи на профессиональный карьерный успех

В статье обоснована значимость проблематики профессиональной карьеры для современной молодежи. Раскрыто понятие «карьера» и определено ее сущность. Установлено, что карьера является показателем индивидуального профессиональной жизни человека, динамичным процессом, который постоянно меняется и развивается. Критериями карьеры является удовлетворенность жизненной ситуацией и социальный успех. Освещены взаимосвязь социального феномена карьеры с понятием «ценность». Охарактеризованы методологические подходы категории «ценность». В аспекте философского подхода выделены «значимая», «оценочная», «интеграционная» концепции ценности. С позиции социологического подхода ценность рассматривается как предмет материальной или духовной культуры, обладает значимостью для личности, социальной группы, общества в целом и регулирует их жизнедеятельность. Представлен анализ системы ценностей, которые детерминируют знания и взгляды современной молодежи о профессиональном карьерном успехе. Освещены особенности ценностей молодежи о карьерном успехе.

Ключевые слова: молодежь, ценность, карьера, карьерный успех.

Hlavatska O. Influence of the Value System of Today's Youth to Professional Career Success

In the article the significance of the problems professional career for today's youth. The concept of «career» and defined its essence. Established that career is a measure of individual professional life, a dynamic process that is constantly changing and evolving. The criteria for career satisfaction is the life situation and social success. Deals with the relationship of social phenomenon career with the concept of «value». Author determined methodological approaches category of «value». In terms of philosophical approach highlighted «significant», «estimated», «integration» concept of value. The sociological approach considers value as the subject material or spiritual culture that has significance for the individual, social group, society and regulates their activity. The analysis of values, which determine the knowledge and attitudes of today's youth about the professional career success. In this study, youth is understood as socially differentiated group of people characterized the process completion stage of primary and passage

stage of secondary socialization, leading kinds of activity are education and training (for pupils and students), vocational and labor (for young workers) and dozvilyneva. Established that the transformation of the institutions of socialization, namely breach succession of generations, inconsistent reform education dehumanization of the media led to a change of values in the minds of today's youth about career success. Revealed that many young people are focused on individualism in achieving career success, able to construct their own life.

Key words: youth, value, career, career success.

Стаття надійшла до редакції 17.01.2017 р.

Прийнято до друку 24.02.2017 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Прошкін В. В.

УДК 159.98: 378.011.3-051

О. О. Гліченко

ТВОРЧИСТЬ ЯК ЧИННИК ОСВОЄННЯ СТУДЕНТАМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПСИХОЛОГА-КОНСУЛЬТАНТА

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Процес підготовки майбутніх психологів в системі вищої освіти полягає в усвідомленні особистістю себе як суб'єкта конкретної професійної діяльності, передбачає зіставлення своїх можливостей з психологічними вимогами професії до спеціаліста. Поза сумнівом, професійна діяльність і ще більшою мірою процес фахової підготовки до неї впливає на особистісні якості і поведінку людини, може стимулювати її професійне зростання або, навпаки, обмежувати чи деформувати. Те що процес підготовки психолога передбачає не лише професійний розвиток, але й особистісний не викликає жодного сумніву і підкреслюється такими провідними психологами як В. Панок, Н. Чепелева, Р. Кочюнас, О. Бондаренко та інші. Тому процес освоєння студентами професійної діяльності у ВЗН має бути максимально скерованим на оптимізацію самоусвідомлення та саморегуляції студентами власної професіоналізації. Поставлене завдання можна вирішити, змінивши акцент зі накопичення студентами знань на розвиток професійно-важливих якостей та вмінь в умовах творчої активності, що реалізується в професійній діяльності, вільного творчого самовираження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Про важливість і доцільність особистісної орієнтації в системі професійної підготовки та її творчої складової свідчать теоретичні здобутки і практичний досвід відомих вітчизняних психологів, таких як Г. Балл, С. Максименко,